

УДК 340.1

Головченко М.Ф., аспірант кафедри
теорії та історії держави і права
Міжнародного гуманітарного університету

Основні способи здійснення культурної функції держави в зарубіжних країнах

У статті автор розглядає різні моделі та способи реалізації культурної функції держави та розкриває їх поняття. Вивчає приклади здійснення культурної функції у різних країнах. Аналізує найбільш прийнятний та можливий варіант реалізації культурної функції для України.

Ключові слова: культурна функція; культурна політика; американська, децентралізаційна модель здійснення культурної функції; «державна-інженер», «державна-архітектор», «державна-патрон», «державна-натхненник».

В статье автор рассматривает разные модели и способы реализации культурной функции государства и раскрывает их понятие. Изучает примеры осуществления культурной функции в разных странах. Анализирует наиболее приемлемый и возможный вариант реализации культурной функции для Украины.

Ключевые слова: культурная функция, культурная политика, американская, децентрализованная модель осуществления культурной функции, «государство-инженер», «государство-архитектор», «государство-патрон», «государство-вдохновитель».

In this article the author examines different models and methods of realization the cultural function of the state and disclose their concept. Studying examples of the cultural function in different countries. Analyzes the most acceptable and possible implementation cultural function for Ukraine.

Keywords: cultural function, cultural policy, the American, the decentralized model of the cultural function, "the State Engineer," "State Architect", "state-patron", "State mastermind."

Актуальність теми. Стан культурного розвитку тієї чи іншої країни є одним з найбільш об'єктивних показників не тільки духовного здоров'я суспільства, але й повноти вирішення тих проблем, в тому числі й економічних, котрі стоять перед ним. Серед функцій держави, що регулюють внутрішнє життя суспільства, важливе місце посідає культурна функція [8, 97-99].

Аналіз останніх досліджень. Окремі аспекти реалізації культурної функції сучасної держави розглядали такі вчені як Л. Є. Востряков [2], А. Д. Салимбаєва [7], С. І. Косенко [6], Л. С. Фесенко [9], Г. Ю. Філімонов [10]. Разом з тим різноманіття моделей реалізації культурної функції держави поки що не стало предметом спеціального дослідження.

Метою статті є виявлення та узагальнення основних способів здійснення культурної функції в зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. Існує ряд підходів до типізації сучасних моделей культурної функції, у рамках яких як визначальні критерії виступають наявність суспільної підтримки або ідея самостійного виживання. Важливо, що базовим критерієм для розрізнення цих діючих моделей виступає саме принцип фінансування культурної сфери, а не політичні підстави.

Американська модель. Державна влада у відносинах з культурою бачить свою роль, насамперед, у правовому регулюванні. Характерний яскраво виражений ринковий підхід: установи культури більшу частину свого доходу одержують від надання послуг споживачам. З іншого боку, значна частка фінансування надходить від приватних

спонсорів, фондів і фізичних осіб [2, с. 28-39].

Децентралізація. Модель діє, наприклад, у Німеччині. Бюджетне фінансування здійснюється регіональною й місцевою владою, центр має обмежену компетенцію в галузі культури, беручи участь у даному процесі лише в якості додаткового джерела засобів. Політика в сфері культури, прийнята й законодавчо підтримувана, включає приватне фінансування поряд з державним і суспільним.

Модель, заснована на принципі «витягнутої руки». Ця модель прийнята у Великій Британії, скандинавських країнах, Канаді. Уряд, визначаючи загальну суму дотацій на культуру, не бере участі у їхньому розподілі. Цю функцію здійснюють незалежні адміністративні органи, які, своєю чергою, передають право розподілу фінансових коштів спеціальним комітетам і групам експертів. Подібна практика покликана «тримати політиків і бюрократів на відстані «витягнутої руки» від роботи з розподілу фінансових коштів, а також захищати діячів мистецтва й установи від прямого політичного тиску або незаконної цензури [2, с. 28-39].

Сильна адміністрація в сфері культури на центральному рівні. Держава здійснює прямі витрати на підтримку культурного розвитку; вона ж відіграє роль координуючої сили, що спонукує всіх партнерів культурного життя, зокрема, регіональних і місцевих співтовариств до діяльності. Але підтримка й фінансування розподіляються не довільно в тиші кабінетів, а па підставі думок спеціалізованих комісій, до складу яких входять експерти й незалежні фахівці [2, 28-39].

Поняття «культурна функція» та «культурна політика» тісно пов'язані між собою. Культурна функція є ширшим поняттям та включає в себе культурну політику, яка виступає методом реалізації культурної функції та безпосередньо спрямована на розвиток культурної сфери у житті держави.

Отже, розглянемо які існують моделі культурної політики, що у свою чергу виступають як методи реалізації культурної функції держави.

Досить цікаві моделі культурної політики, засновані на принципах державного фінансування сфери культури запропонували дослідники Ради по мистецтву Канади Гаррі Х. Шартран і Клер Мак-Кафі.

«Держава-натхненник». Прямо субсидіюючи мистецтво не занадто щедро, стимулює суспільство вкладати кошти в некомерційні організації культурної сфери. Найбільш яскравим представником подібної моделі прийнято вважати США, де традиції вільного ринку сприяли філантропії, де уряд «надихає» донорів, будь то комерційний сектор, фонди або приватні особи.

«Держава-патрон». Фінансує культурну діяльність за допомогою керування «на відстані витягнутої руки», визначаючи лише загальний рівень підтримки культури й виділяючи відповідні фінансові кошти.

«Держава-архітектор». Рішення про підтримку культури, розміри і адресантів фінансування ухвалюють державні органи, найчастіше - міністерства культури. Подібна практика виникає з традицій, створених в середовищі феодальної еліти Європи, коли підтримка мистецтва вважалася чеснотою. Сильною стороною політики «держави-архітектора», на думку Г. Шартрана, є стабільне становище діячів культури. З іншого боку, економічне становище працівників культури залежить від членства в офіційних творчих союзах, перетворюючи їх у свого роду державних службовців [1, с. 44-77].

«Держава-інженер» ухвалює рішення щодо розподілу фінансових ресурсів, їх одержувачах і контролює доцільність витрат за допомогою спеціальних державних

органів, але творча енергія творця підлегла в цьому випадку цілям державної ідеології [2, с. 28-39].

А тепер ми розглянемо реалізацію культурної функції держави на прикладі Франції як члена Європейського Союзу в історичній ретроспективі цієї країни.

Культурна політика, тобто цілеспрямована діяльність держави з збереження, розвитку й захисту національної культури, є феноменом, що своїм корінням йде углиб історії Франції. Почавшись як прояв доброї волі монархів ще за часи середньовіччя, турбота про національну мову й культуру згодом перетворилася у важливий компонент державної політики Франції від імператорів до президентів.

Саме поєднання історичної традиції й конституційних принципів, що визначають демократичний характер французького суспільства, становлять легітимну й міцну основу культурної політики Франції сьогодні.

Діяльність Франції у сфері культури характеризується наступними рисами.

Активне втручання держави в сферу мистецтва, літератури й культурної спадщини є константою й характерною рисою французької історії. Результатом цього вторгнення влади в інтелектуальне й художнє життя із часом став особливий статус культурі у Франції, зробивши її не приватним явищем, а одним з найважливіших сфер життя й розвитку французького суспільства.

Заохочення й захист національної культури, які сприяють прогресу нації як єдиного цілого і є важливим фактором збереження національної самобутності й зміцнення національної згуртованості французів. Позитивне вторгнення в сферу культури й перманентна турбота французької держави про її збереження, розвиток і захист сприяли формуванню стійкої культурної свідомості французів як нації, що в остаточному підсумку, зумовили незалежність, оригінальність, а також характерні нюанси внутрішньої й зовнішньої політики Франції. Ці якості французької політики набувають особливого значення сьогодні, в умовах глобалізації, що поширюється світом.

Французька мова, що одержала ще в Середньовіччі привілейований юридичний, а з часів Великої революції конституційний статус, є основним вектором французької культури, який слугує одним з головних каталізаторів національної згуртованості французького суспільства. Залишаючись протягом довгих років стрижнем французької культурної функції в країні й за кордоном, поширення французької мови й культури з початку 80-х років стало здобувати нові форми й методи з урахуванням бурхливого розвитку аудіовізуальних засобів і нових комунікаційних технологій [6, с. 19-22].

Культурна діяльність Франції являє собою одночасно інструмент і каталізатор формування й зміцнення національної самосвідомості цього народу, який, своєю чергою, є непохитною основою демократичного республіканського ладу Франції.

Незалежність французького мислення, зокрема здатність французької культури протистояти навалі уніфікованих культурних шаблонів, становить інтерес для вивчення цього досвіду як прикладу для Української держави в її прагненні обмежити вплив західної комерційної культурної продукції на духовне життя українського суспільства й національної самосвідомості українців.

Франція є зразком того, як в сучасних умовах створити систему координації культурної діяльності державними органами.

Зовсім інша модель склалася в країнах Північної Америки, зокрема в США, тому приділимо увагу деяким аспектам внутрішньої політики в сфері культури США, принаймні її теоретичному обґрунтуванню, тому що внутрішня й зовнішня політика, як відомо, тісно

взаємозалежні один з одним, а з позиції ряду теоретичних напрямків і шкіл у науці про міжнародні відносини внутрішня політика визначає зовнішню [10, с. 52-55].

Якщо говорити про роль держави, то урядові ініціативи в цьому напрямку, як правило, містять у собі такі складові, спрямовані на реалізацію культурної функції як збереження, поширення, заохочення творчості, дослідження, навчання, освіти і стимулювання активності (або т.зв. «анімація»). Наприклад, у США функціонує досить велика кількість етнічних музеїв і центрів (культури корінних американців, африканських культур, культур азійських етносів і т.д.) [10, с. 55-58].

Реалізація культурної функції у США складається з наступних елементів:

- заохочення творчості. Цей компонент культурної діяльності полягає в підтримці творчості сучасних діячів культури й мистецтва;

- дослідження різних культурних феноменів проводиться з метою вивчення, що проведені заходи мають під собою конкретне обґрунтування. Демократична культурна діяльність повинна також ґрунтуватися на результатах досліджень такого роду, як одержання достовірних знань про звичаї, турботу, цінності того або іншого етнічного співтовариства, а також про соціальні взаємозв'язки усередині цих громад. Отримана в такий спосіб інформація, сприяє прийняттю зважених рішень у сфері культурної діяльності держави.

Наступним важливим елементом процесу реалізації культурної функції можна вважати навчання й підвищення рівня кваліфікації діячів мистецтва, а також адміністраторів і робітників у відповідних областях цієї сфери. Одним з головних тут є питання про те, наскільки велика в даному заході буде частка участі держави. Крім цього тут виникають проблеми, що стосуються встановлення певних стандартів і критеріїв для видачі сертифікатів, ліцензій і т.д. [10, с. 58-60].

Збагатити досвід регулювання сфери культури державою допоможе аналіз побудови її структури та взаємостосунків з органами управління в Швеції.

Основоположною тенденцією культурної діяльності Швеції є принцип децентралізації в організації культурного життя, що продиктований прагненням активізувати діяльність та сприйняття культури всіма групами та прошарками населення. Фінансування забезпечують, у першу чергу, приватні, місцеві та регіональні органи самоврядування.

З принципом децентралізації пов'язана й інша, дуже важлива тенденція до виокремлення та підтримки груп, що становлять меншість у загальній кількості населення (національних меншин та іммігрантів, фізично чи розумово неповноцінних, літніх людей).

Найбільш важлива роль у здійсненні культурної функції держави відводиться органам місцевого самоврядування — комунам, тому що тільки на цьому рівні культурні запити конкретних груп населення на всіх ділянках культури можуть бути обговорені, враховані та забезпечені найбільш оптимально. Для цього існують спеціальні комітети по культурі.

Загальна сума асигнувань на культуру складається з приватних і державних витрат, при цьому останні становлять меншу частину [5, с. 5].

Потреба у переосмисленні поняття «культурна політика» у пострадянських країнах загалом виникла у зв'язку з необхідністю вирішення фундаментальних проблем, пов'язаних із визначенням цивілізаційних перспектив новоутворених держав. За інтенсивністю дискусій з цієї проблеми безумовним лідером серед країн колишнього СРСР є Росія, де концепт культури є актуальним не тільки в науковій, а й в ідеологічній площині.

Новий зміст поняття «культурна політика» був заявлений в «Основах Законодавства Російської Федерації про культуру» (жовтень 1992 р.) Зокрема, у ст. 3 закону вказується: «державна культурна політика — це політика держави в галузі

культурного розвитку — сукупність принципів і норм, якими керується держава у своїй діяльності щодо збереження, розвитку та поширення культури, а також сама діяльність держави в галузі культури» [4].

Однією з основних проблем, що заважає здійсненню культурної функції держави є недостатність фінансування культурної сфери. Це пов'язано з наданням Верховною Радою України, урядом окремим елементам законодавства статусу високопріоритетних (напр., Бюджетний кодекс, Податковий кодекс тощо), і якщо вони не враховують потреби культурної сфери, то майже немає шансів виправити недоліки, що завдані культурній сфері недосконалим законодавством і вивести проголошення на нормативно-правовому рівні із площини віртуальності у площину реальності [3, с. 107-116].

Висновки. Отже, розглянувши основні підходи та методи до здійснення культурної функції сучасної держави в зарубіжних країнах, є очевидним, що кожен з них має як позитивні та і негативні риси.

Надмірне втручання з боку держави, яке здійснюється при бюрократичній моделі реалізації культурної політики як правило спричинює тиск на діячів мистецтва, ставить їх у фінансову залежність від органів державної влади та нав'язує їм не тільки певну культуру, а й ідеологію. У той же час повна відмова від контролю за реалізацією культурної функції та підпорядкування її законам ринку може призвести до занепаду культури або надмірного поширення масової культури, яка створюється та поширюється з метою отримання прибутку.

Для України на даному етапі найбільш підійде модель перехідного періоду з елементами моделі «втягнутої руки». За цими моделями держава виділяє кошти на підтримку та розвиток культури, а також контролює їх використання. Держава виділяє кошти на реалізацію культурної функції загалом, а розподілом цих коштів займаються спеціалізовані комітети, які сформовані з представників різних сфер культурного життя.

Після формування сильної культурної сфери за рахунок державних коштів можливий поступовий перехід до ринкових відносин у цій сфері. Оскільки розвиненій культурі вже не загрожуватиме поширення маскульту, адже у населення сформується чітке уявлення про свою культуру, ідентичність, усвідомлення її унікальності та прагнення до її збереження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Chartrand H.H., McCaughey C. The Arm's Length Principle and the Arts: An International Search for Models of Support / H. H. Chartrand, C. McCaughey. — N.Y. : American Council for Arts, 1989. — Pp. 44-77.
2. Востряков Л. Е. Государственная культурная политика современной России: региональное измерение : дис...доктора полит. наук: 23.00.02 / Востряков Лев Евгеньевич. — М., 2007. — 365 с.
3. Жулинський М. Г. Який дефіцит загрозовіший: енергоносіїв чи духовної енергії / М.Г. Жулинський // Сучасність. — 1998. — № 11. — С. 107-116.
4. Основы законодательства Российской Федерации о культуре :Закон Российской Федерации 09.10.1992 N 3612-1 (в редакции 02.07.2013). — Режим доступа : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_148720/.
5. Карлушин В.И. Культура и искусство за рубежом / В.И. Карлушин, О. К. Красулина и др. — М. : РГАСНТИ, 1988. — 230 с.
6. Косенко С.И. Европейские параметры современной культурной политики Франции: дис...канд. полит. наук: 23.00.02. / Косенко Сергей Иванович. — М., 2007. — 181с.
7. Салымбекова А.Д. Культурная политика Европейского союза в глобальном мире : дис...канд. полит. наук: 23.00.04 / Салымбекова Айнура Дуйшековна — Бишкек, 2008. — 192 с.
8. Симоненко С. П. Проблеми культурної політики в Україні та світові інтеркультурні взаємодії /

С. П. Симоненко // Універсальні виміри української культури. — О. : Друк, 2000. — С. 43-55.

9. Фесенко Н.С. Політика держави у сфері культури: імплементація закордонного досвіду на українській терени / Н.С. Фесенко // Державне будівництво: Електронне наукове фахове видання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до документа: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/index.html>

10. Филимонов Г. Ю. Внешняя культурная политика США как компонент «мягкой силы»: дис...канд. полит. наук: 23.00.04 / Г. Ю. Филимонов Георгий Юрьевич. — М., 2007. — 187с.

УДК 340.13

Бойко В.В., аспірант кафедри теорії та філософії права ЛНУ ім. Івана Франка

Конкуренція правових норм: поняття, ознаки, види

Дана стаття пропонує визначення конкуренції правових норм, перелік основних її ознак, а також розподіл конкуренції правових норм на види. Додатково аналізуються основні підходи до розуміння даного поняття у правовій доктрині.

Ключові слова: конкуренція правових норм, загальна норма, спеціальна норма, колізія правових норм.

Данная статья предлагает определение конкуренции правовых норм, перечень ее основных признаков, а также разделение конкуренции правовых норм на виды. Дополнительно анализируются основные подходы к пониманию данного понятия у правовой доктрине.

Ключевые слова: конкуренция правовых норм, общая норма, специальная норма, коллизия правовых норм.

This article offers definition of the competition of legal norms, a list of its main features and also scientific separation of this notion into species. Additionally, the main approaches to the understanding of the legal norms competition are being analysed.

Key - words: the competition of legal norms, a general norm, a special norm, the collision of legal norm.

Актуальність даної теми зумовлена відсутністю комплексного дослідження конкуренції правових норм у юридичній доктрині. І хоча дане поняття активно досліджувалось галузевими науками, зокрема кримінальним правом у зв'язку із конкуренцією правових норм при кваліфікації вчиненого діяння, на теоретичному рівні не запропоновано уніфікованого підходу до розуміння даного правового феномену, не сформульовано переліку його ознак, а також серед вчених немає єдності щодо видів конкуренції правових норм.

Аналіз останніх досліджень демонструє невисокий інтерес вітчизняної правової науки до поняття конкуренції правових норм. На теоретичному рівні, проте, її досліджували Л.А. Луць, М.В. Цвік, В.В. Сухонос. Із останніх публікацій на цю тематику варто виділити також статтю А.В. Портонова та О.В. Москалюка «Конкуренція і колізія норм права: співвідношення понять» [1, 1-6]. У Російській Федерації нещодавно була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Конкуренція норм в російському праві» А.Е. Арзуманяна [2]. Інші правові дослідження щодо конкуренції правових норм стосуються здебільшого її проявів у кримінальному праві. Так, дане поняття у своїх наукових працях дослід-